

Компетентно/

Віктор Новіков

Директор юридичного департаменту,
член Правління Національного банку України,
заслужений юрист України

Роман Кармазин

Начальник відділу правового забезпечення
ринку банківських послуг
управління правового забезпечення
ринку банківських послуг та законодавчої ініціативи
юридичного департаменту
Національного банку України
E-mail: rkarmazyn@bank.gov.ua

Правова проблематика нормативного регулювання переказу коштів небанківськими юридичними особами: історія питання, сучасне законодавство, перспективи вдосконалення

Законодавством України у сфері надання фінансових послуг визначаються правовий статус та повноваження Національного банку України, зокрема і функції щодо регулювання ринку переказу коштів. Одночасно державне регулювання надання фінансових послуг, у тому числі й на ринку переказу коштів, здійснюють інші органи державної влади. Зосередження в Національному банку України функцій державного регулювання

на ринку переказу коштів сприятиме зменшенню надмірного державного втручання в роботу ринку, дасть змогу фінансовим установам швидко входити в ринок, сприятиме розвитку конкуренції та слугуватиме задоволенню потреб споживачів фінансових послуг.

Authorities and legal status, in particular, functions concerning the funds transfer market regulation of the National Bank of Ukraine are determined by the Law of Ukraine. At the same time, the government regulation of financial services rendering, including provision of ones on the funds transfer market, are realized by other public authorities. Concentration of government regulation functions on the funds transfer market will facilitate a decline in the excessive government intervention in work of the market; it will give an opportunity for financial institutions to enter the market and will facilitate a competition development, and will serve a satisfaction of needs of financial services consumers.

Загальні засади регулювання надання фінансових послуг фінансовими установами, включаючи банки, та договори, що їх регулюють, встановлені Цивільним кодексом України [2] і Законом України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” [7].

До виключної компетенції Національного банку України згідно з пунктом б частини першої статті 7 та частини першої статті 40 Закону України “Про Національний банк України” [4] віднесено виконання як центральним банком України функцій щодо визначення системи, по-

рядку, правил, форм і стандартів платежів і розрахунків коштами для банків та інших юридичних і фізичних осіб в Україні. Наприклад, стаття 21 Закону України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” надає Національному банку України повнова-

ження здійснювати державне регулювання на ринку банківських послуг та переказу коштів, а стаття 1087 Цивільного кодексу України надає Національному банку право встановлювати обмеження на здійснення розрахунків у готівковій формі.

Водночас ключовий комплексний галузевий законодавчий акт у сфері розрахунків – Закон України “Про платіжні системи та переказ коштів в Україні” [6] унормовує дещо іншу дефініцію: поняття “переказ коштів”. Таким чином, незважаючи на різноманіття формулювань щодо руху коштів, масив українського законодавства беззаперечно визначає, на наш погляд, прерогативу Національного банку України здійснювати державне регулювання діяльності осіб, що надають послуги на ринку переказу коштів (платежів, розрахунків) в Україні.

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВСТВА

Проте такий обсяг повноважень Національного банку України на цьому ринку на окремих етапах історичного розвитку змінювався, відбувався розподіл між іншими державними фінансовими регуляторами. На нашу думку, ці процеси не завжди сприяли розвитку ринку переказу коштів.

Слід зазначити, що Верховна Рада України ухвалила Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо функціонування платіжних систем та розвитку безготівкових розрахунків” 18.09.2012 року за № 5284-VI [9]. Проект цього законодавчого акта було внесено Національним банком України, який відповідно до статті 93 Конституції України володіє правом законодавчої ініціативи. Національний банк України надавав великого значення ухваленню цього закону, оскільки його норми надають НБУ значні дієві інструменти для розвитку ринку переказів коштів шляхом розширення питомої ваги розрахунків у безготівковій формі відносно розрахунків у готівковій формі в загальному масиві фінансових розрахунків у державі.

Структурно Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо функціонування платіжних систем та розвитку безготівкових розрахунків” складається зі змін до дев'яти законів та прикінцевих положень, котрими визначається порядок набрання зміна-

ми до законів чинності й обов'язки Національного банку України щодо приведення своїх нормативно-правових актів у відповідність із новими нормами законів. Після публікації цього закону відповідно до встановленого порядку законодавчі новели набули чинності 18 жовтня 2012 року. Із цієї дати Закон України “Про Національний банк України” та Закон України “Про платіжні системи та переказ коштів в Україні” суттєво змінили порядок правового регулювання переказу коштів небанківськими юридичними особами.

Статтю 7 Закону України “Про Національний банк України” було доповнено новим пунктом 27, а також викладено в новій редакції статтю 10 Закону України “Про платіжні системи та переказ коштів в Україні”. Згідно з цими законодавчими новаціями Національний банк України отримав додаткові повноваження, зокрема, право видавати ліцензії небанківським фінансовим установам, які мають намір стати учасниками платіжних систем. Такі ліцензії дають право небанківським фінансовим установам здійснювати послуги з переказу коштів без відкриття рахунків. Для повноти правового регулювання Національний банк України також уповноважено відкликати ліцензії на переказ коштів відповідно до законодавства. На виконання приписів закону постановою Правління Національного банку України затверджено Положення “Про порядок видачі небанківським фінансовим установам ліцензії на переказ коштів у національній валюті без відкриття рахунків” [12]. Цим положенням Національний банк встановив вимоги, порядок видачі, переоформлення ліцензії на переказ коштів у національній валюті без відкриття рахунків для небанківських фінансових установ та підстави, згідно з якими НБУ може відмовити у видачі ліцензії на переказ коштів, прийняти рішення про відкликання ліцензії на переказ коштів. Для підтвердження статусу фінансової установи при поданні документів Національному банку України для отримання ліцензії небанківську фінансову установу зобов'язано подати копію свідоцтва про реєстрацію фінансової установи, видану Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України (нині – Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, надалі – Національна комісія).

ФІНАНСОВІ УСТАНОВИ, ЯКІ НЕ Є БАНКАМИ, ТА ФІНАНСОВІ ПОСЛУГИ ПЕРЕКАЗУ КОШТІВ

Поняття фінансової установи надано у статті 1 Закону України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг”, згідно з яким фінансовою установою вважається юридична особа, яка відповідно до закону надає одну чи декілька фінансових послуг, а також інші послуги (операції), пов'язані з наданням фінансових послуг, у випадках, прямо визначених законом, та внесена до відповідного реєстру в установленому законом порядку. До фінансових установ належать банки, кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди і компанії та інші юридичні особи, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг, а у випадках, прямо визначених законом, інші послуги (операції), пов'язані з наданням фінансових послуг.

Підкреслимо, що Закон України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” оперує дефініцією “фінансова установа”, а Закон України “Про платіжні системи та переказ коштів в Україні” визначає поняття “небанківська фінансова установа”. Незважаючи на розбіжність у назвах таких юридичних осіб, для цілей регулювання переказу коштів вони мають однакове значення і, по суті, слово “небанківська” має розмежувально-уточнююче значення, що таку діяльність виконує юридична особа – фінансова установа, яка не є банком відповідно до Закону України “Про банки і банківську діяльність”.

Наступним ключовим поняттям для аналізу змісту операцій із переказу коштів та осіб, які їх здійснюють, є легальне визначення поняття “фінансова послуга”, надане у статті 1 Закону України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг”. Цей закон відносить до фінансових послуг операції з фінансовими активами, що здійснюються в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, – і за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів, з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів.

КОМПЕТЕНЦІЯ ДВОХ ДЕРЖАВНИХ РЕГУЛЯТОРІВ

До набуття чинності Законом України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо функціонування платіжних систем та розвитку безготівкових розрахунків” частину повноважень у процесі державного регулювання переказу коштів у межах функціонування платіжних систем в Україні мала Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України (нині – Національна комісія).

Розглядаючи загальні засади українського законодавства, яке регулює фінансову систему, слід зазначити, що відповідно до статті 21 Закону України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” сфера регулювання фінансових ринків розподілена між трьома державними регуляторами на ринку фінансових послуг в Україні. Зокрема, державне регулювання ринків фінансових послуг здійснюється:

- на ринку банківських послуг та діяльності з переказу коштів – Національним банком України;
- на ринку цінних паперів та похідних цінних паперів (деривативів) – Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку;
- щодо інших ринків фінансових послуг – Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (до змін нормативних актів – Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України).

ДО ПИТАННЯ ПРО ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО МЕГАРЕГУЛЯТОРА

Замість питання ефективності державного регулювання кількох фінансовими регуляторами на прикладі хоча б одного сегмента фінансового ринку, але маємо підстави зробити висновок, що питання створення єдиного фінансового мегарегулятора має свої логічні обґрунтування у формі незалежності такого регулятора, фінансової основи його діяльності, централізованості прийняття рішень, комплексності регулювання окремих сегментів ринку, а отже, – швидкості й ефективності регуляторного впливу на ринок.

Згідно з пунктом 10.3 статті 10 Закону України “Про платіжні системи та переказ коштів в Україні”, який був чинним у період із 3 листопада

2004 року до 18 жовтня 2012 року, членом внутрішньодержавних небанківських платіжних систем міг бути банк, що мав банківську ліцензію Національного банку України, а також небанківська фінансова установа, що мала ліцензію Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України на здійснення переказу коштів, і які уклали договір з платіжною організацією відповідної платіжної системи.

На виконання цих законодавчих норм Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України затвердила розпорядженням від 23.03.2006 року № 5523 Ліцензійні умови здійснення переказу коштів небанківськими фінансовими установами [14]. Цей документ поширювався на небанківські фінансові установи, які мали намір стати платіжними організаціями (у разі переказу ними коштів) або членами внутрішньодержавних платіжних систем та обов’язково уклали договір про участь або членство з платіжними організаціями міжнародних платіжних систем для здійснення переказу коштів за допомогою цих платіжних систем. Небанківська фінансова установа при здійсненні переказу коштів мала відповідати вимогам законів України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг України”, “Про платіжні системи та переказ коштів в Україні” та нормативно-правових актів Національного банку України, Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України, власним установчим документам, правилам платіжних систем та діяти на підставі ліцензії платіжної системи, а також укладеного з платіжною організацією платіжної системи договору на членство або участь у платіжній системі, за допомогою яких така небанківська фінансова установа надає послуги переказу коштів, і мала дотримуватися внутрішніх документів, що регламентують цей вид її діяльності.

Таким чином, право видавати праводозвільний документ, а саме ліцензію на переказ коштів небанківськими фінансовими установами, у цей період мав не Національний банк України як державний регулятор ринку переказів коштів (відповідно до вказаних у цій праці статей 7 та 40 Закону України “Про Національний банк України”), а Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України.

Як уже зазначалося, чинні закони

України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг”, “Про Національний банк України”, “Про платіжні системи та переказ коштів в Україні” відносять сферу розрахунків та переказу коштів до виключної компетенції Національного банку України.

ПРОБЛЕМАТИКА РЕГУЛЯТОРНОГО ВПЛИВУ НА НЕБАНКІВСЬКІ ФІНАНСОВІ УСТАНОВИ

Водночас деякі елементи правового регулювання діяльності небанківських фінансових установ на фінансовому ринку залишаються у компетенції Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, зокрема елементи правосуб’єктності для досягнення статусу фінансової установи.

Отже, залишається невирішеним належним чином питання визначення єдиного державного регулятора цього ринку, а відповідно й ефективності регулювання діяльності небанківських фінансових установ з переказу коштів за ознаками виду або кількох видів діяльності (переказ коштів та/або інші види фінансових послуг) чи суб’єкта надання фінансової послуги (небанківська фінансова установа або інша юридична особа).

ПРАВА ЮРИДИЧНИХ ОСІБ НА НАДАННЯ ПОСЛУГ ПЕРЕКАЗУ КОШТІВ

Історія правового регулювання питання складається також з інших норм законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів.

Зокрема, слід акцентувати увагу на дії норм пунктів 2–3 частини першої та частини третьої статті 47 Закону України “Про банки і банківську діяльність” за сукупністю, що були чинними в період із 17 січня 2001 року до 17 червня 2011 року. Так, частиною третьою статті 47 Закону України “Про банки і банківську діяльність” у вказаній вище редакції встановлювалося, що операції, визначені пунктами 1–3 частини першої цієї статті, належать виключно до банківських операцій, здійснювати які в сукупності дозволяється лише юридичним особам, які мають банківську ліцензію. Інші юридичні особи мали право здійснювати операції, визначені пунктами 2–3 частини першої цієї статті, на підставі ліцензії на здійснення окремих бан-

ківських операцій, а інші операції та угоди, передбачені цією статтею, вони могли здійснювати в порядку, визначеному законами України.

Одночасно частиною першою статті 47 Закону України “Про банки і банківську діяльність” у вказаній вище редакції визначалося, що на підставі банківської ліцензії банки мають право здійснювати банківські операції з приймання вкладів (депозитів) від юридичних і фізичних осіб, відкриття та ведення поточних рахунків клієнтів і банків-кореспондентів, у тому числі переказ грошових коштів із цих рахунків за допомогою платіжних інструментів та зарахування коштів на них; розміщення залучених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик.

Для виконання цих законодавчих норм Правління Національного банку України постановою від 16.08.2001 р. № 344 затвердило “Положення про порядок видачі ліцензії на здійснення окремих банківських операцій небанківським фінансовим установам”, яке набрало чинності з 01.01.2002 року (з урахуванням змін від 18.06.2003 р. № 249) [11]. Це положення визначало загальні принципи, порядок та умови видачі ліцензії Національного банку на здійснення окремих банківських операцій небанківським фінансовим установам. Небанківські фінансові установи мали право отримати ліцензію Національного банку України на здійснення таких банківських операцій, як відкриття та ведення поточних рахунків клієнтів, у тому числі переказ грошових коштів із цих рахунків за допомогою платіжних інструментів та зарахування коштів на них через банки, а також розміщення залучених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, тобто буквально за нормами Закону України “Про банки і банківську діяльність” (за винятком кореспондентських рахунків). Обов’язковими умовами для отримання небанківською фінансовою установою ліцензії Національного банку України на здійснення окремих банківських операцій були вимоги щодо включення такої небанківської фінансової установи до Державного реєстру фінансових установ, який формувала Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України (нині — Національна комісія) та отримання цією ж небанківською фінансовою установою ліцензії Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України (нині — Національної ко-

місії) на провадження діяльності з надання фінансових послуг, наявність мінімального регулятивного капіталу в розмірі понад 60 000 000 гривень та інші організаційні, статистичні і технічні вимоги.

Значимо, що впродовж десяти з половиною років дії норм частини третьої статті 47 Закону України “Про банки і банківську діяльність” та Постанови Правління Національного банку України “Про затвердження Положення про порядок видачі ліцензії на здійснення окремих банківських операцій небанківським фінансовим установам” від 16.08.2001 р. № 344, такими небанківськими фінансовими установами не було отримано жодної ліцензії.

Із 12 жовтня 2013 року частина четверта статті 47 Закону України “Про банки і банківську діяльність” доповнена нормою про те, що Центральний депозитарій цінних паперів має право провадити окремі банківські операції на підставі ліцензії на здійснення окремих банківських операцій, що видається у встановленому Національним банком України порядку.

До проблематики суб’єктного складу осіб, які здійснюють переказ (сприяння переказу), слід віднести діяльність юридичних осіб, котрі не є ні банками, ні фінансовими установами, але котрі здійснюють переказ коштів (наприклад, національний оператор поштового зв’язку “Укрпошта”) або беруть участь у переказі коштів, і які, як правило, до отримання праводозвільних документів від державних фінансових регуляторів називають себе “платіжними сервісами”, “платіжними платформами”, “системами прав” тощо.

Зокрема, згідно з абзацом п’ятнадцятим частини першої статті 1 Закону України “Про поштовий зв’язок” [8] переказ грошових коштів (поштовий переказ) є видом послуги поштового зв’язку щодо виконання доручення користувача на пересилання та виплату адресату зазначеної ним суми грошей. Реалізацію державної політики у сфері надання послуг поштового зв’язку здійснюють уповноважений центральний орган виконавчої влади у галузі зв’язку шляхом розроблення нормативно-правових актів, які регулюють діяльність у сфері надання послуг поштового зв’язку та Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері зв’язку та інформатизації, яка забезпечує ефективність функціонування ринку

послуг поштового зв’язку на основі збалансування інтересів суспільства, операторів та користувачів послуг поштового зв’язку.

Отже, на ринку переказу коштів є специфічний суб’єкт надання послуг переказу коштів, державними регуляторами якого за галузевою ознакою є інші органи державної влади, котрі не є фінансовими регуляторами. Порушене питання як проблема визнається Кабінетом Міністрів України. Зокрема, абзацом сьомим пункту 1 розділу I Заходів щодо детінізації національної економіки на 2006–2007 роки, затверджених розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23.08.2005 року № 367-р. [15] (які, незважаючи на строки у назві, є чинним донині), передбачалося розроблення змін до законів України, в яких ставилася мета нормативно визначити орган зі здійснення державного регулювання діяльності щодо переказу коштів юридичними особами, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами, але надають або бажають надавати послуги з переказу коштів.

ОЦІНКА НЕГАТИВНИХ ФАКТОРІВ НА ПРАВОСУБ’ЄКТНІСТЬ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ

У частині визначення кола суб’єктів Закон України “Про банки і банківську діяльність” надавав право переказу коштів, а також право здійснювати й інші операції юридичним особам без уточнення їх правового статусу. “Положення про порядок видачі ліцензії на здійснення окремих банківських операцій небанківським фінансовим установам”, затверджене постановою Правління Національного банку України від 16.08.2001 р. № 344, з урахуванням пункту 5 розділу VIII Прикінцевих положень Закону України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг”, які встановлювали, що “до приведення законодавства у відповідність з цим Законом закони України та інші нормативно-правові акти застосовуються у частині, що не суперечить цьому Закону, якщо інше не передбачено цим Законом”, надавало таке право виключно небанківським фінансовим установам. Тобто відбулося звуження суб’єктного складу осіб з юридичних осіб до юридичних осіб, які отримали статус фінансових установ.

Щодо суті діяльності таких небанківських фінансових установ, зокрема, декларувалося право відкривати й вести поточні рахунки інших осіб, розмішувати залучені кошти від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, проте вони не були зобов'язані ставати учасниками платіжних систем, як це вимагається Законом України “Про платіжні системи та переказ коштів в Україні”.

Крім частини третьої статті 47 Закону України “Про банки і банківську діяльність” із 3 листопада 2004 року одночасно діяв пункт 10.3 статті 10 Закону “Про платіжні системи та переказ коштів в Україні”, який надавав право небанківській фінансовій установі здійснювати переказ коштів на підставі ліцензії Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України. Таке право небанківської фінансової установи зумовлювалося додатковими вимогами – обов'язкова участь у платіжній системі, причому без права ведення рахунків та без права розміщення залучених коштів.

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ “ПЕРЕКАЗ КОШТІВ”

При розгляді питання про перелік фінансових послуг, а також видів документів, на підставі яких здійснюється надання фінансових послуг, та регуляторів, які уповноважені надавати праводозвільні документи, слід врахувати важливу теоретичну проблему визначення понять і термінів, що має несприятливі практичні наслідки.

Йдеться про легальне юридичне визначення поняття “переказ коштів”, зокрема з урахуванням суб'єктного складу. Згідно з пунктом 1.24 статті 1 Закону України “Про платіжні системи та переказ коштів в Україні” переказ коштів визначається як рух певної суми коштів з метою її зарахування на рахунок отримувача або видачі йому в готівковій формі.

Основною класифікаційною ознакою поняття “переказ коштів” є динамічний елемент – “рух” предмета регулювання – “кошти”. Отже, в чинному законодавчому визначенні поняття “переказ коштів” відсутні елементи, що вказують на суб'єктний склад учасників правовідносин щодо переказу коштів та не зазначено повний опис їхніх дій. Зокрема, не вказано, що обов'язковим учасником правовідносин із переказу коштів є

фінансовий посередник, яким може бути банк, фінансова установа, юридична особа тощо, не визначається правовий статус осіб клієнтів, які ініціюють переказ та/або які отримують його. Не визначено змісту здійснення переказу коштів без фінансового посередника, наприклад, фізичної особи з фізичною особою у готівковій формі або юридичної особи/фізичної особи-підприємця з фізичною особою у готівковій формі.

Слід зазначити, що законодавством України, зокрема нормами підкласу 65.12.0 класу 65.12 групи 65.1 розділу 65 секції J Класифікатора видів економічної діяльності, затвердженого наказом Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 26.12.2005 р. № 375 [13], який визначає види економічної діяльності юридичних осіб, фінансова діяльність банків, а також інших фінансових установ визначена як грошове (фінансове) посередництво, що включає в себе діяльність, пов'язану з отриманням та перерозподілом фінансових коштів від інших осіб. Ці норми наказу дають підстави стверджувати, що з точки зору статистичного впорядкування суспільних відносин “переказом коштів” є діяльність не лише щодо предмета правового регулювання – власне переміщення (руху) коштів, а і вчинення таких юридичних фактів (дій) спеціальними суб'єктами – фінансовими посередниками (банками та/або іншими фінансовими установами).

Отже, неповні правові конструкції на практиці створюють плутанину в розумінні правової природи переказу коштів, зокрема прав та обов'язків осіб, котрі беруть участь у переказі коштів (банків, інших фінансових установ, платників, отримувачів, торговців, еквайрів, установ процесингу, маршрутизатора та інших технічних посередників), у тому числі й при здійсненні фінансового посередництва з переказу коштів небанківськими фінансовими установами. Проблемним залишається питання визначення обов'язкового переліку реквізитів розрахункового документа в частині суб'єктного складу осіб, котрі надають послуги переказу коштів, адже розрахунковим документом є документ, що підтверджує виконання платником платіжних зобов'язань перед іншими особами, а також є доказом у суді в разі наявності спору про вчинення або своєчасне виконання платіжної операції.

ВЕДЕННЯ РАХУНКУ = ПЕРЕКАЗ КОШТІВ, АБО ПЕРЕКАЗ КОШТІВ = ВЕДЕННЯ РАХУНКУ?

Зазначимо, що, наприклад, у пункті 2 частини першої статті 47 Закону України “Про банки і банківську діяльність”, який був чинним до 17.06.2011 року, сказано, що відкриття та ведення поточних рахунків клієнтів означає в тому числі й переказ грошових коштів із цих рахунків за допомогою платіжних інструментів та зарахування коштів на них.

Чинна редакція пункту другого частини третьої статті 47 Закону України “Про банки і банківську діяльність” (із 17 червня 2011 р.) не вказує, що відкриття та ведення поточних рахунків клієнтів і є правом на здійснення переказу коштів. За загальним правилом вважається, що ведення рахунку означає право надання послуг із переказу коштів. Проте всупереч такому трактуванню слід підкреслити, що статтею 4 Закону України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” визначено поняття “переказ коштів” окремою фінансовою послугою. При цьому нормами статті 47 Закону України “Про банки і банківську діяльність”, чинної із 17 червня 2011 року, розмежовано поняття “банківські послуги” та “фінансові послуги”, а також поняття “здійснення діяльності”, що вчиняється таким суб'єктом, як банк.

Саме тому постає питання: а що таке переказ коштів без права відкриття та ведення рахунку (банком або іншою фінансовою установою) за дорученням клієнтів (третьох осіб)? Адже якщо це безготівковий переказ, то такі кошти буде виражено у формі записів на рахунках банків. Це передбачено статтею 3 Закону України “Про платіжні системи та переказ коштів в Україні”. Тобто за таким конкретним рахунком здійснення таких дій, як зарахування, наявність або списання певних коштів у певний час та за дорученням конкретно визначеного клієнта або третьої особи.

Отже, надання фінансової послуги – переказу коштів небанківською фінансовою установою, що має ліцензію на такий вид діяльності, але без права відкривати рахунки третім особам, у безготівковій формі означає не що інше, як попереднє фінансове посередництво перед основним фінансовим посередництвом – банківським. При цьому банк веде облік

за рахунками, які він і відкриває.

До речі, слід зазначити, що статтею 69 Податкового кодексу України, який набув чинності з 1 січня 2011 року, встановлено вимоги до відкриття та закриття рахунків платників податків у банках та інших фінансових установах щодо їх обов'язку надіслати повідомлення про відкриття або закриття рахунку платників податків до органу державної податкової служби (органу доходів і зборів). Таким чином, Податковим кодексом України допускається право іншої, ніж банк, фінансової установи відкривати та вести рахунки третіх осіб.

РЕГУЛЯТОРНІ ІДЕАЛИ ТА РОЗМЕЖУВАННЯ Й УДОСКОНАЛЕННЯ ФУНКЦІЙ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

Нині є чинним Указ Президента України від 20.05.1999 року “Про введення дозвільної системи у сфері підприємницької діяльності”, який встановлює, на нашу думку, вельми цікаве концептуальне правило регуляторної політики у сфері підприємства. Зокрема, цим документом запроваджено правило, згідно з яким єдиним дозвільним документом, котрий дає право на заняття певним видом підприємницької діяльності, що відповідно до законодавства підлягає обмеженню, є ліцензія. Підкреслюємо у даному нормативно-правовому акті слово “єдиним”. У цьому контексті необхідно розглянути ще одну проблему, яка залишається не вирішеною, незважаючи на зміну компетенцій державних регуляторів на фінансовому ринку – Національного банку України та Національної комісії, що здійснює регулювання на ринку фінансових послуг України, а саме – отримання права небанківськими фінансовими установами на здійснення переказу коштів. Щоб юридичній особі набути статусу фінансової установи, то відповідно до статті 7 Закону України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” юридична особа, яка має намір надавати фінансові послуги, зобов'язана звернутися до відповідного органу державного регулювання ринків фінансових послуг протягом тридцяти календарних днів із дати державної реєстрації для включення її до державного реєстру фінансових установ.

Водночас відповідно до статей 2, 19 Закону України “Про банки і банківську діяльність” Національний

банк України уповноважений вести тільки Державний реєстр банків.

Таким чином, небанківські фінансові установи для здійснення переказу коштів зобов'язані виконувати вимоги двох державних регуляторів: Національної комісії, що здійснює регулювання на ринку фінансових послуг – щодо внесення до реєстру небанківських фінансових установ та Національного банку України – щодо отримання ліцензії на переказ коштів без відкриття рахунків.

Також слід зазначити, що в умовах наявності кількох органів державного регулювання у сфері надання послуг з переказу коштів виникає ризик ускладнення реалізації єдиної державної регуляторної політики у сфері розвитку фінансового ринку, захисту прав споживачів фінансових послуг. Наявність правових колізій у цій сфері також ускладнює належне виконання фінансовими регуляторами функцій, покладених на них законодавством.

Небанківські фінансові установи, які здійснюватимуть, наприклад, один вид фінансової послуги – переказ коштів, зазнаватимуть подвійного регуляторного впливу, що негативно позначиться на швидкості входження в цей ринок та збільшить ціну фінансової послуги для клієнтів. З другого боку, такий стан речей призведе до навантаження на обох регуляторів через фінансові втрати і витрати робочого часу.

Вважаємо, що найефективнішим вирішенням цієї проблеми є перетворення Державного реєстру банків у Державний реєстр банків та небанківських фінансових установ, що надають послуги з переказу коштів. Це усуне проблему дуального регуляторного впливу на один вид суб'єктів ринку, які надають послуги з переказу коштів. В результаті буде встановлено вищий рівень послідовності й уніфікації регуляторного впливу держави, це сприятиме поліпшенню функціонування ринку переказів коштів в Україні. Таким чином буде вдосконалено проведення державної фінансової та регуляторної політики шляхом зменшення розбалансованості і фрагментарності державного регулювання суб'єктів ринку переказу коштів, якими є банки, небанківські фінансові установи, національний оператор поштового зв'язку “Укрпошта”, інші юридичні особи. Максимальне зосередження повноважень щодо регулювання ринку переказів коштів у Національному банку України забезпечить системний підхід

до регулювання, оперативність та ефективність реагування на виклики часу щодо руху капіталів у країні, захисту прав споживачів та інвесторів, протидію незаконному або тіньовому використанню коштів.

ВИСНОВКИ

1. Необхідно вдосконалити законодавче поняття “переказ коштів” доповнивши його суб'єктний склад вказуванням на обов'язковість надання цієї послуги фінансовим посередником (банк або інша фінансова установа, національний оператор поштового зв'язку).

2. Потрібно мінімізувати в законодавстві застосування конкуруючих понять “платежі” та “розрахунки” або застосовувати зазначені поняття виключно до відносин щодо руху коштів без фінансових посередників (безпосередньо між фізичними та/або юридичними особами).

3. Доцільно надати право небанківським фінансовим установам вести рахунки без права розміщення залучених на такі рахунки коштів для уникнення подвійного фінансового посередництва та спрощення процедур підтвердження особи, яка надала послугу переказу коштів у разі виникнення спору.

4. Обґрунтованим є розширення компетенції Національного банку України шляхом надання йому права вести Державний реєстр банків та інших фінансових установ, що надають послуги з переказу коштів.

5. Для ефективності проведення державної політики на ринку переказів коштів та зниження регуляторного тиску на ринок необхідно зосередити всі права щодо регулювання всіх суб'єктів ринку переказу коштів під регуляторним впливом одного органу державної влади – Національного банку України, а в перспективі розглянути питання про створення на фінансовому ринку України мегарегулятора в особі Національного банку України. □

Література

1. Конституція України від 28.06.1996р. №254/96-ВР. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/main/t100>.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
3. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

4. Закон України “Про Національний банк України” від 20.05.1999 р. № 679-ХІV. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/679-14>.

5. Закон України “Про банки і банківську діяльність” від 07.12.2000 р. № 2121-ІІІ. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.

6. Закон України “Про платіжні системи та переказ коштів в Україні” від 05.04.2001 р. № 2346-ІІІ. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2346-14>.

7. Закон України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” від 12.07.2001 р. № 2664-ІІІ. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>.

8. Закон України “Про поштовий зв’язок” від 04.10.2001 р. № 2759-ІІІ. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2759-14>.

9. Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо функціонування платіжних сис-

тем та розвитку безготівкових розрахунків” від 18.09.2012 р. № 5284-VI. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5284-17>.

10. Указ Президента України “Про введення дозвільної системи у сфері підприємницької діяльності” від 20.05.1999 р. № 539. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/539/99>.

11. Постанова Правління Національного банку України “Про затвердження Положення про порядок видачі ліцензії на здійснення окремих банківських операцій небанківським фінансовим установам” від 16.08.2001 р. № 344. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0778-01>. (Постанова втратила чинність на підставі постанови Правління Національного банку України від 08.09.2011 р. № 306).

12. Постанова Правління Національного банку України “Про затвердження Положення про порядок видачі небанківським фінансовим установам ліцензії на переказ коштів у національній валюті без відкриття рахунків” від 26.02.2013 р. № 57. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0407-13>.

[rada.gov.ua/laws/show/z0407-13](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0407-13).

13. Наказ Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики “Про затвердження національних класифікаторів, зміни до державного класифікатора та скасування чинності державних класифікаторів” від 26.12.2005 р. № 375. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0375609-05>.

14. Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України “Про затвердження Ліцензійних умов здійснення переказу коштів небанківськими фінансовими установами” від 23.03.2006 р. № 5523. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0419-06>. (Розпорядження втратило чинність на підставі розпорядження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг від 04.04.2013 р. № 1120).

15. Розпорядження Кабінету Міністрів України “Про затвердження заходів щодо детінізації національної економіки на 2006–2007 роки” від 23.08.2005 р. № 367-р. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/367-2005-%D1%80>.

Запитання – відповідь/

Практичні питання банківської діяльності

Як юридичні і фізичні особи можуть відкрити рахунок за кордоном?

Згідно з вимогами підпункту “д” пункту 4 статті 5 Декрету Кабінету Міністрів України “Про систему валютного регулювання та валютного контролю” розміщення валютних цінностей на рахунках і вкладах за межами України потребує наявності індивідуальної ліцензії Національного банку України на період, необхідний для здійснення такої операції.

Однак зазначена норма декрету містить такі винятки:

- відкриття фізичними особами-резидентами рахунків у іноземній валюті на час їх перебування за кордоном;
- відкриття кореспондентських рахунків уповноваженими банками;
- відкриття рахунків у іноземній валюті дипломатичними, консульськими, торговельними та іншими офіційними представництвами України за кордоном, які мають імунітет і дипломатичні привілеї, а також філіями та представництвами підприємств і організацій України за кордоном, що не здійсню-

ють підприємницької діяльності.

- відкриття рахунків у іноземній валюті інвесторами — учасниками угод про розподіл продукції, в тому числі представництвами іноземних інвесторів за угодами про розподіл продукції.

Порядок та умови видачі Національним банком України резидентам індивідуальних ліцензій на розміщення резидентами (юридичними та фізичними особами) валютних цінностей на рахунках за межами України регламентоване Положенням “Про порядок видачі Національним банком України індивідуальних ліцензій на розміщення резидентами (юридичними та фізичними особами) валютних цінностей на рахунках за межами України”, затвердженим постановою Правління Національного банку України від 14.10.2004 р. № 485.

Для отримання ліцензії **юридична особа, фізична особа-підприємець** подає до департаменту контролю, методології та ліцензування валютних операцій Національного банку України такі документи або їх копії:

- заяву про видачу ліцензії;
- виписку (витяг) з Єдиного держав-

ного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців та довідку про взяття на облік як платника податків або їх копії, засвідчені нотаріально або державними органами, які видали документи;

- довідку уповноваженого банку, в якому з власного рахунку (на власний рахунок) заявника проводитимуться операції з перерахування (зарахування) валютних цінностей на рахунок (із рахунку) та здійснюватиметься обов’язковий продаж надходжень в іноземних валютах 1-ї групи Класифікатора та в російських рублях;
- довідку нерезидента про номер, тип відкритого в нього резидентом рахунку та валютні цінності, що на ньому обліковуються (за наявності відкритого рахунку).

Фізичним особам, які не є підприємцями, також слід звертатися за одержанням індивідуальної ліцензії (наприклад, у випадках, якщо для отримання студентської візи у відповідному посольстві необхідно подати, крім іншого, документ про підтвердження відкриття блокованого рахунку в банківській установі тієї країни, в якій така особа має намір навчатися, з депонуванням на такому ра-